# Socialutskottets betänkande 1987/88:26

om befruktning utanför kroppen, m.m. (prop. 1987/88:160)

SoU 1987/88:26

## Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet proposition 1987/88:160 om befruktning utanför kroppen jämte fyra motioner som väckts med anledning av propositionen. Utskottet behandlar dessutom sex motioner som väckts under allmänna motionstiden och som rör mera övergripande medicinsk-etiska frågor.

Propositionen innehåller förslag till en ny bestämmelse i föräldrabalken som reglerar faderskapet till barn som har kommit till genom befruktning utanför kroppen. Bestämmelsen innebär att om ett barn har avlats genom befruktning utanför kroppen med samtycke av moderns make eller sambo, skall mannen som har lämnat samtycket anses som barnets fader. I propositionen läggs vidare fram förslag om en ny lag som skall reglera verksamheten med befruktning utanför kroppen som sådan. Utskottet tillstyrker propositionens förslag. Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1989.

Med anledning av två motioner (fp och c) om de etiska frågeställningarna kring livets början anför utskottet att regeringen bör intensifiera sitt arbete i syfte att ge riksdagen underlag till ett ställningstagande utifrån ett helhetsperspektiv. Vad utskottet anfört föreslås riksdagen ge regeringen till känna.

Övriga motionsyrkanden avstyrks.

Mot utskottets ställningstagande att tillåta verksamhet med befruktning utanför kroppen samt beträffande hantering av befruktade ägg reserverar sig två ledamöter (fp, vpk). Samma ledamöter reserverar sig dessutom beträffande utskottets ställningstagande då det gäller hantering av aborterade foster.

Till betänkandet fogas två särskilda yttranden av utskottets vpk-ledamot.

## Propositionen

I proposition 1987/88:160 om befruktning utanför kroppen har regeringen (socialdepartementet) föreslagit riksdagen att anta de av lagrådet granskade förslagen till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om befruktning utanför kroppen.

Lagförslagen fogas till betänkandet som *bilaga*.



1 *Riksdagen 1987/88. 12 saml. Nr 26*

*Rättelse:* S. 27 rad 27 Står: 3 Rättat till: 4 S. 28 sista raderna: Bilaga – – – 160 utgår

## Motioner väckta med anledning av propositionen

1987/88:So21 av Margitta Edgren och Ulla Tillander (fp, c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skillnaden mellan spermadonation och äggdonation.

1987/88:So22 av Inga Lantz m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen avslår regeringens proposition 1987/88:160,
2. att riksdagen beslutar om förbud mot provrörsbefruktning,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att vare sig surrogatmoderskap, transplantation av äggstockar, ägg- och spermadonation eller forskning på befruktade eller obefruktade ägg får förekomma,
4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om anvisande av medel för att främja forskning om barnlöshetens orsaker.

1987/88:So23 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till lydelse av 1 kap. 7 § lagen om ändring i föräldrabalken,
2. att riksdagen beslutar att bifalla den i motionen föreslagna lydelsen av 1 kap. 7 § lagen om ändring i föräldrabalken, innebärande att paragrafen enbart skall avse gifta par,
3. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till lag om befruktning utanför kroppen,
4. att riksdagen beslutar att bifalla motionens förslag till lag om befruktning utanför kroppen, innebärande att samtliga befruktade ägg vid befruktning utanför kroppen återförs till livmodern, att de ej fryses och att experiment eller genterapi på sådana ej får förekomma.

1987/88:So24 av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag som ger möjlighet att anlägga en helhetssyn på de etiska frågeställningarna kring livets början,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbud mot befruktning utanför kroppen, djupfrysning av befruktade ägg och embryon samt framställning av befruktade ägg för forskning i avvaktan på att det förslag som avses i motionens första yrkande kan presenteras riksdagen.

## Motioner väckta under allmänna motionstiden 1988

1987/88:So415 av Inga Lantz m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen tillsätter en kommitté för att följa och återföra kunskap om den nya biotekniken i enlighet med vad som anförts i motionen.

1987/88:So423 av Alf Svensson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ramlag till skydd för individens personliga värdighet avseende skydd för det mänskliga livet från konceptionen, rätten till omanipulerad arvsmassa, avvisande av en kvalitetsinriktad, utsorterande fosterdiagnostik, stark begränsad rätt till in-vitro-fertilisering, avvisande av frysning, experiment och genterapi på befruktade mänskliga ägg samt rättsligt stöd för sjukvårdspersonal och forskare i synen på livets helgd.

1987/88:So435 av Ulla Tillander och Rosa Östh (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fosterdiagnostik m.m.

1987/88:So452 av Ingrid Ronne-Björkqvist och Carl-Johan Wilson (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ökad offentlighet kring de forskningsetiska kommittéernas ställningstaganden.

1987/88:So459 av Ingrid Ronne-Björkqvist och Bengt A Klang (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning och medicinsk användning av aborterade foster.

1987/88:So470 av Ulla Tillander m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den etiska grundsyn, som bör vara utgångspunkt för politiska beslut till följd av den medicinska utvecklingen.

# Utskottet

## Bakgrund

Man räknar med att mellan 10 och 15 % av alla gifta och samboende par är ofrivilligt barnlösa. För många av dem är det ett allvarligt problem. Orsakerna till ofrivillig barnlöshet står oftast att finna i olika biologiska störningar, skador eller missbildningar hos kvinnan eller mannen. Dessa kan i sin tur ha orsakats av t.ex. skadliga ämnen eller vissa sexuellt överförbara sjukdomar.

Många ofrivilligt barnlösa par accepterar barnlösheten utan att vidta några speciella åtgärder. Andra försöker få adoptera barn. Ett ökande antal vänder sig till hälso- och sjukvården för att få hjälp. Endast i omkring hälften av fallen leder dock utredning och behandling till en graviditet. Av de par som är ofrivilligt barnlösa är det ungefär hälften som försöker få ett adoptivbarn eller bli behandlade inom hälso- och sjukvården för sin infertilitet. Ca 1 600 barn adopteras årligen i Sverige, huvudsakligen från länder utanför Europa.

Befruktning utanför kroppen är en relativt ny metod som används framför allt när kvinnan har fel på äggledarna eller när mannen har för få sädesceller för befruktning på naturlig väg. För kvinnan har hittills den vanligaste behandlingen varit ett kirurgiskt ingrepp där man försökt öppna äggledarna. Enligt dåvarande inseminationsutredningen skulle uppskattningsvis 4 000–5 000 par vara intresserade av att få barn genom befruktning utanför kroppen.

Befruktning utanför kroppen går till så att ett eller flera ägg tas ut ur en kvinna, befruktas utanför hennes kropp och därefter återförs till kvinnans livmoder. I medicinsk terminologi kallas metoden in-vitro-fertilisering eller bara IVF. Tekniken kallas ibland också provrörsbefruktning.

Kvinnan får hormonbehandlingar så att äggstockarna producerar fler ägg än vanligt (oftast 5–10 ägg). Äggens tillväxt följs med ultraljud och hormonanalyser och plockas ut när de antas vara mogna. Äggen läggs därefter i näringslösning samtidigt som mannens sperma förenas med äggen. Efter ett till två dygn förs sedan 3–5 av de befruktade äggen åter in i kvinnans livmoder.

Befruktning utanför kroppen är tekniskt sett en förhållandevis komplicerad och resurskrävande metod. Det är relativt sett få försök som lyckas, dvs. som resulterar i ett barn. Man räknar med att ca 15–20 % av de behandlade kvinnorna föder ett barn.

Vid befruktning utanför kroppen finns en viss ökad risk för för tidig förlossning och även en ökad risk för utomkvedshavandeskap. Såvitt man vet innebär tekniken ingen ökad risk för skada på barnet.

Sedan år 1978 – då det första "provrörsbarnet" föddes i England – har metoden fått stor spridning. Den tillämpas vid mer än 500 kliniker i världen. Hittills har mer än 5 000 barn fötts genom IVF-behandling.

I Sverige används metoden för närvarande vid ett tiotal kliniker, varav tre privata. Det första svenska barnet som kom till på detta sätt föddes år 1982. Sedan dess har minst 150 barn fötts.

Det finns flera olika tänkbara former av befruktning utanför kroppen.

Den enda form av in-vitro-fertilisering som tillämpas i Sverige är att *ett gift eller samboende pars egna ägg- och sädesceller* befruktas utanför kroppen.

## Propositionsförslaget i huvuddrag

Propositionen innehåller förslag till lagstiftning om befruktning utanför kroppen med ikraftträdande den 1 januari 1989. Lagstiftningen består av dels en ny bestämmelse i föräldrabalken om faderskapet till barn som har kommit till genom befruktning utanför kroppen, dels en ny lag om verksamheten som sådan med befruktning utanför kroppen. Den nya bestämmelsen i föräldrabalken innebär att ett barn som har kommit till genom befruktning utanför kroppen med samtycke av moderns make eller sambo får samma rättsliga ställning i förhållande till denne som om barnet hade kommit till på naturlig väg. Denne man skall alltså anses som barnets rättslige far.

Den föreslagna *lagen om befruktning utanför kroppen* skall tillämpas endast på befruktning av en kvinnas ägg utanför hennes kropp i syfte att avla barn (avhjälpa ofrivillig barnlöshet), 1 §. Frågan om forskning på befruktade ägg har tagits upp i gen-etikkommitténs betänkande (SOU 1984:88) Genetisk integritet. Socialministern avser att senare återkomma till regeringen med sina förslag i den frågan samtidigt som hon redovisar sina övriga ställningstaganden till gen-etikkommitténs betänkande. I avvaktan härpå bör enligt propositionen endast metodforskning få förekomma. Enligt socialministern bör vidare befruktade ägg få förvaras i fryst tillstånd under högst ett år och socialstyrelsen bör meddela allmänna råd om hanteringen av befruktade ägg.

Behandling enligt lagen föreslås få utföras endast på en kvinna som är gift eller sambo och endast om ägget är kvinnans eget och har befruktats med makens eller sambons sperma. En förutsättning är vidare att maken eller sambon skriftligen samtycker till behandlingen, 2 §. S.k. surrogatmoderskap avvisas helt liksom ägg- och spermadonation.

Befruktning utanför kroppen får inte utan socialstyrelsens tillstånd utföras annat än vid allmänna sjukhus, 3 §.

Slutligen innehåller lagförslaget en straffbestämmelse av innebörd att den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning bryter mot 2 eller 3 § döms till

böter eller fängelse i högst sex månader, 4 §.

Den som avser att försöka få barn genom befruktning utanför kroppen bör slutligen enligt socialministerns bedömning erbjudas psyko-social rådgivning. Det bör enligt socialministern ankomma på socialstyrelsen att utfärda allmänna råd i fråga om denna rådgivning.

Beträffande *börds/rågan* gäller att för barn som föds efter befruktning utanför kroppen med könsceller från ett gift par är den rättsliga situationen enligt nuvarande ordning klar. I och med att barnet föds i äktenskapet anses den äkta mannen vara far till barnet (1 kap. 1 § FB). Moderskapet råder det ju ingen tvekan om i dessa fall. Nuvarande bestämmelse om barnets börd är alltså tillräcklig i dessa fall.

För barn som föds efter befruktning utanför kroppen med könsceller från ett samboende par är situationen mera oklar. Detta gäller även i det fall då två makar skilts innan barnet är fött. Även i det senare fallet anses barnet nämligen fött av föräldrar som inte är gifta med varandra.

Lagförslaget om ändring i föräldrabalken innebär att föräldrabalken kompletteras så att faderskap för barn som tillkommit genom befruktning utanför kroppen kan fastställas. Bestämmelsen har utformats på samma sätt som tidigare bestämmelse om faderskap efter insemination (1 kap. 6 § FB). I propositionen anförs (s. 17) att det får förutsättas att den man som godtagit att hans sambo befruktas utanför kroppen med hans sperma i de allra flesta fall kommer att godkänna faderskapet. Om mannen av någon anledning skulle vägra erkänna faderskapet är det emellertid osäkert om faderskapet kan fastställas enligt nuvarande ordning. Barnet har ju visserligen avlats med mannens sperma men detta har inte skett genom samlag, anförs det i propositionen. I syfte att undanröja den oklarhet som kan uppstå i detta hänseende bör därför en ny bestämmelse tas in i 1 kap. FB så att 1 kap. 2–5 §§ samma balk blir tillämplig även i fall då barnet tillkommit genom befruktning utanför kroppen.

## Fråga om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen

I två motioner ifrågasätts om verksamhet med befruktning utanför kroppen alls skall vara tillåten i Sverige.

I *motion So22 av Inga Lantz m.fl. (vpk)* hemställs att riksdagen avslår regeringens proposition 1987/88:160 (*yrkande 1*) och att riksdagen beslutar om förbud mot provrörsbefruktning (*yrkande 2*). Motionärerna anför inledningsvis att ofrivillig barnlöshet inte främst är ett medicinskt-tekniskt problem utan att det i själva verket handlar om grundläggande existentiella frågor. Barnlöshet kan dock vara ett stort psykiskt och socialt problem för många par men detta kan, framhåller motionärerna, lösas på andra sätt än genom in-vitro-fertilisering eller insemination. Att adoptera barn är ett sätt, och det sociala föräldraskapet måste enligt motionärerna uppvärderas och jämställas med det biologiska. Befruktning utanför kroppen är en tekniskt avancerad metod som förutsätter ett konstlat förfarande med kvinnans könsceller. Metoden är dessutom dyrbar och föga framgångsrik. Enligt motionärernas uppfattning måste man ha en återhållsam inställning till en

utbyggd biomedicinsk teknologi, eftersom den i mycket bygger på manipulation med mänskliga embryon.

I *motion So24 av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär ett förslag som ger möjlighet att anlägga en helhetssyn på de etiska frågeställningarna kring livets början (yrkande 1 i motionen, vilket behandlas nedan, s. 14 f.) samt att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbud mot befruktning utanför kroppen i avvaktan på att det förslag som avses i motionens första yrkande kan presenteras riksdagen (*yrkande 2 i motsvarande del*). Motionären anför att verksamheten med befruktning utanför kroppen inte bara är synnerligen resurskrävande och tekniskt komplicerad utan också i högsta grad kontroversiell ur etisk synpunkt. Motionären anser därför att verksamheten bör förbjudas till dess riksdagen får tillfälle att anlägga en helhetssyn på de etiska frågorna kring det mänskliga livets början. Motionären anför att en analys av faror och eventuella fördelar med den aktuella tekniken måste utgöra själva grunden för riksdagens ställningstagande till befruktning utanför kroppen.

Som framhållits i propositionen kan ofruktsamhet för inte så få människor bli ett allvarligt personligt problem som kan orsaka stora påfrestningar. Metoden att genom befruktning utanför kroppen hjälpa ofruktsamma par att få biologiska barn är sedan slutet av 1970-talet medicinskt etablerad, och sådan verksamhet bedrivs numera överallt i världen. I Sverige föddes det första barnet som avlats utanför kroppen 1982 och metoden används nu vid åtminstone 10 kvinnokliniker. Liksom i fråga om insemination gäller att metoden fyller en funktion för vissa av de makar eller sammanboende som inte kan få barn på naturlig väg. Metoden är emellertid till skillnad från insemination tekniskt avancerad, och befruktningen sker utanför moderns kropp. Enbart detta förhållande bör dock enligt propositionen (s. 8) inte göra att metoden förbjuds. Socialministern anför vidare (s. 9) bl.a. att det enligt hennes uppfattning inte är någon stor skillnad från etisk synpunkt mellan att befrukta en kvinnas ägg utanför kroppen med sperma från hennes make eller sambo och att genom ett kirurgiskt ingrepp öppna äggledarna så att befruktning kan ske på naturlig väg. I båda fallen försöker man hjälpa en kvinnas och hennes mans egna ägg- och sädesceller att mötas.

Utskottet delar propositionens syn och anser sålunda att befruktning utanför kroppen i parförhållanden för att avhjälpa barnlöshet i princip bör godtas. Utskottet är samtidigt medvetet om att det finns frågor kring den i och för sig godtagna verksamheten som kräver ytterligare överväganden. Enligt utskottets uppfattning är det dock angeläget – framför allt av hänsyn till barnens intressen – att verksamheten lagregleras så snart som möjligt. Den omständigheten att inte alla närliggande frågor kan lösas samtidigt bör alltså inte göra att ställningstagandet till den rättsliga regleringen av verksamhet med befruktning utanför kroppen uppskjuts med den rättsosäkerhet detta skulle innebära. Utskottet kan inte heller se ett temporärt förbud som en tänkbar lösning. Skulle det visa sig att den föreslagna lagen behöver modifieras med hänsyn till senare lagstiftningsåtgärder på närliggande områden får detta självfallet övervägas på grundval av då tillgängligt material.

Utskottet tillstyrker alltså att propositionsförslaget läggs till grund för lagstiftning och avstyrker motionerna So22 (vpk) yrkandena 1 och 2 och So24 (fp) yrkande 2 i motsvarande del. Till det närmare innehållet i lagen återkommer utskottet i det följande. Utskottet återkommer även (s. 14 f.) till behovet av fortsatta utredningsinsatser, bl.a. av den art som efterlyses i motion So24 (fp).

## Lagstiftningens närmare innehåll

Några särskilda regler om faderskap till barn som kommit till genom befruktning utanför kroppen finns inte i vårt land. När barn föds i ett bestående äktenskap skall mannen i äktenskapet anses som barnets far enligt den s.k. faderskapspresumtionen i föräldrabalken. Är modern ogift eller har en faderskapspresumtion hävts, torde det föreligga svårigheter att rättsligt binda någon vid faderskapet till ett barn som avlats genom befruktning utanför kroppen.

Också bestämmelser om verksamheten med befruktning utanför kroppen som sådan saknas. Verksamheten ses i dag som en medicinsk behandling och är endast underkastad de regler som allmänt gäller för sådan behandling.

Den närmare innebörden av ändringen i föräldrabalken och den föreslagna särskilda lagstiftningen har beskrivits ovan (s. 4–5). Bestämmelsen i föräldrabalken har utformats efter mönster från motsvarande bestämmelse om faderskapet till barn som kommit till genom insemination, 1 kap. 6 § föräldrabalken.

### Äktenskap som förutsättning för in-vitro-fertilisering

I *motion So23 av Alf Svensson (c)* hemställs att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag till skrivning av 1 kap. 7 § i Lag om ändring i föräldrabalken (*yrkande 1*), att riksdagen beslutar bifalla den i motionen föreslagna skrivningen av 1 kap. 7 § i Lag om ändring i föräldrabalken, innebärande att paragrafen enbart skall avse gifta par (*yrkande 2*), att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag till Lag om befruktning utanför kroppen (*yrkande 3 i motsvarande del*) samt att riksdagen beslutar bifalla motionens förslag till Lag om befruktning utanför kroppen (*yrkande 4 i motsvarande del*).

Motionären anser att bl.a. av hänsyn till barnets bästa äktenskap bör vara ett grundvillkor för befruktning utanför kroppen.

Den enda form av in-vitro-fertilisering som förekommer i Sverige är att ett gift eller samboende pars egna ägg- och sädesceller befruktas utanför kroppen. I propositionen föreslås också att befruktning enligt den nya lagen endast skall få utföras på en kvinna som är gift eller sambo. Motsvarande bestämmelse finns i lagen (1984:1140) om artificiell insemination. I samband med att inseminationslagen antogs diskuterades om den metoden skulle få användas även på ensamstående kvinnor. Såväl socialutskottet som lagutskottet avstyrkte då aktuell motion (vpk): Socialutskottet anförde bl.a. (SoU 1984/85:2 y s. 3) att det knappast råder några delade meningar om att det är önskvärt att ett barn har inte bara en mor utan även en far samt att utskottet inte ansåg det godtagbart att helt beröva barnet en fadersgestalt. Någon

diskussion om att inskränka tillämpningsområdena för de angivna fertiliseringsmetoderna till att avse endast gifta par har inte förts.

Utskottet vill med anledning av den nu aktuella motionen erinra om att de par som kan komma i fråga för in-vitro-fertilisering har, efter det att de misslyckats med att få barn på naturlig väg, genomgått omfattande och delvis påfrestande utredningar på fertilitetsklinik. De har haft kontakt med kurator eller liknande och får förmodas noga ha tänkt igenom sin situation. Enligt utskottets uppfattning finns ingen anledning att begränsa rätten till befruktning utanför kroppen till gifta par. Däremot finns, som ovan framgått, anledning att av hänsyn till barnet begränsa metodens användning till fasta parförhållanden. Utskottet avstyrker alltså motion So23 yrkandena 1, 2, 3 och 4 såvitt nu är i fråga.

**Hantering av befruktade ägg**

Frågan om hantering av befruktade ägg i olika avseenden berörs i motionerna So22 (vpk), So23 (c) och So24 (fp).

I *motion So22 av Inga Lantz m.fl. (vpk)* hemställs (*yrkande 3 delvis*) att forskning på befruktade eller obefruktade ägg inte skall få förekomma.

I *motion So23 av Alf Svensson (c)* föreslås (*yrkandena 3 delvis och 4 delvis*) att riksdagen i stället skall anta den av motionären föreslagna lagstexten vilken innebär att samtliga befruktade ägg vid befruktning utanför kroppen skall återföras till livmodern vid samma tillfälle.

I *motion So24 av Ingrid Ronne-Björkqvist* begärs (*yrkande 2 delvis*) förslag till förbud mot djupfrysning av befruktade ägg och embryon samt framställning av befruktade ägg för forskning i avvaktan på det förslag som begärs i motionens yrkande 1.

I motionerna So22 (vpk) och So24 (fp) har, som ovan framgått, föreslagits förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen. Som en konsekvens av de överväganden som ligger bakom detta ställningstagande hemställs även om förbud mot viss hantering av befruktade ägg.

I motion So23 (c) godtas befruktning utanför kroppen i vissa fall. Motionären anser emellertid att den nuvarande metoden med hormonbehandling av kvinnan, som ofta ger ett stort antal ägg vilka av naturliga skäl inte samtliga bör implanteras, inte är etiskt godtagbar då varje befruktat ägg är en mänsklig person med en unik genetisk uppsättning. Uttag av ägg bör i stället enligt motionären följa det naturliga förloppet där endast ett litet antal ägg, 1–3 stycken, tas ut, befruktas och samtliga implanteras. Frysning skall enligt motionären således inte få förekomma och inte heller experiment eller genterapi på befruktade ägg.

In-vitro-fertilisering inleds som beskrevs ovan (s. 3) med att kvinnan får hormonbehandling så att äggstockarna producerar fler ägg än vanligt (oftast 5–10 stycken). Äggen plockas ut när de antas vara mogna och läggs i näringslösning samtidigt som mannens sperma förenas med äggen. Om befruktningen går bra befruktas fler än de 3–4 ägg som efter ett till två dygn skall föras in i kvinnans livmoder. Skälet till att inte fler befruktade ägg återförs till kvinnans livmoder är att man så långt det är möjligt vill undvika flerbarnsgraviditeter, som medför ökade risker för såväl kvinnan som de

blivande barnen. Om färre befruktade ägg återförs till kvinnans livmoder minskar möjligheterna till lyckad implantation ytterligare. De överblivna befruktade äggen kan frysas ner och förvaras i detta tillstånd under lång tid. Socialministern anför i propositionen (s. 9) att enligt hennes mening de mest livsdugliga av samtidigt utplockade och befruktade ägg bör få väljas för implantation. Socialministern fortsätter: "Naturen själv gör en sådan sortering. Om ett defekt ägg befruktas leder det ofta till spontanabort." I propositionen görs dessutom bedömningen att befruktade ägg bör få förvaras i fryst tillstånd under högst ett år (s. 14–15), vilket beräknas räcka för behandling av kvinnan. Som skäl för ställningstagandet i propositionen anförs:

Metoden att frysa befruktade ägg medför att man bara behöver göra ett ingrepp för att ta ut ägg ur kvinnan. När de uttagna äggen har befruktats för man in några av dem i kvinnans livmoder. De övriga befruktade äggen fryses för att kunna användas vid ett senare befruktningsförsök, om det första misslyckats. Frystekniken innebär också att de befruktade äggen inte behöver återföras till kvinnan direkt utan kan implanteras vid en något senare tidpunkt, när kvinnan inte längre får hormonbehandling. Förutsättningarna för att det implanterade ägget skall fästa i livmodern är nämligen sämre, när kvinnan just fått hormonbehandling. Rent allmänt kan man alltså säga att frystekniken förenklar och förbilligar metoden att avla barn genom befruktning utanför kroppen.

Socialministern anför vidare att socialstyrelsen bör meddela allmänna råd om hanteringen av befruktade ägg.

Beträffande frågan om forskning på befruktade ägg anförs (s. 4) att socialministern har för avsikt att återkomma till denna i samband med ställningstagandena till gen-etikkommitténs betänkande. I avvaktan härpå bör enligt propositionen (s. 10) inte annan forskning än metodforskning få förekomma. Med metodforskning avses enligt propositionen forskning i syfte att förbättra tekniken med befruktning utanför kroppen. I propositionen anförs också att tekniken inte bör användas för att enbart för forskning skapa befruktade ägg.

*Utskottet* vill inledningsvis i detta sammanhang anföra följande. Utskottet har ovan tagit ställning för att verksamhet med befruktning utanför kroppen skall få bedrivas i Sverige. Det är då enligt utskottets uppfattning ett oeftergivligt krav att den sålunda accepterade verksamheten får bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet och med största hänsyn tagen till såväl moderns som det/de blivande barnets/barnens bästa.

Befruktning utanför kroppen är som tidigare påpekats en tekniskt komplicerad metod och på olika sätt påfrestande för kvinnan. Endast 15–20 % av de behandlade kvinnorna föder ett barn. Genom hormonbehandling mognar som tidigare nämnts fler ägg än normalt. Detta ger i och för sig möjlighet att söka befrukta fler ägg än det antal som skall implanteras. Om detta lyckas – vilket inte alls kan garanteras – kan de mest livskraftiga befruktade äggen väljas ut för implantation varigenom möjligheten att den första implantationen skall lyckas ökar. Om detta inte blir fallet kan en ny implantation göras senare utan föregående hormonbehandling, vilket i sin tur ökar möjligheten till lyckad implantation. Hormonbehandling i samband

med ofrivillig barnlöshet är dessutom en sedan lång tid tillbaka etablerad metod som i sig hjälper många kvinnor att bli gravida. Mot den bakgrunden kan inte utskottet se något skäl att förändra nuvarande teknik med hormonbehandling av kvinnan inför en planerad in-vitro-fertilisering. Enligt utskottets mening bör vidare det antal befruktade ägg införas i kvinnans livmoder som, mot bakgrund av den medicinska erfarenheten, ger störst sannolikhet för att implantationen skall lyckas, men inte medför risk för en graviditet med oacceptabelt många foster. Utskottet avstyrker mot bakgrund av det anförda motion So23 (c) i aktuella delar.

Då det gäller hanteringen av överblivna befruktade ägg talar enligt utskottets uppfattning medicinska skäl klart för att frysning skall tillåtas, framför allt för att kvinnan – om den första implantationen misslyckas – skall kunna behandlas på nytt under bästa möjliga förutsättningar. Utskottet kan inte heller finna att etiska skäl talar emot ett sådant förfarande. Utskottet avstyrker således motion So24 (fp) yrkande 2 i aktuell del.

Utskottet vill samtidigt understryka att syftet med metoden endast skall vara att möjliggöra bästa möjliga behandlingsresultat. Frysning under längre tid än ett år bör därför inte få komma i fråga. En förutsättning för förvaring av befruktade ägg i fryst tillstånd och senare användning bör också, som framhålls i propositionen, vara att det behandlade paret samtycker. Socialstyrelsen bör därför snarast utarbeta allmänna råd om hanteringen av befruktade ägg och rutiner för övervakningen av verksamheten.

Som utskottet inledningsvis anförde måste vidare den accepterade IVF-verksamheten få bedrivas så professionellt som möjligt och med begagnande av bästa möjliga metoder. Det finns därför enligt utskottets mening ingen anledning att förhindra metodforskning i den begränsade mening som anges i propositionen (s. 10). Annan forskning – och därmed givetvis genterapi – bör dock inte få förekomma innan riksdagen fått möjlighet att ta ställning till hithörande frågor i samband med att regeringen redovisar sina överväganden med anledning av gen-etikkommitténs förslag. När det däremot gäller forskning på obefruktade ägg och spermier kan konstateras att sådan förekommit under lång tid. Utskottet anser inte att riksdagen nu har anledning att ta något initiativ för att hindra sådan forskning. Utskottet avstyrker med det anförda motionerna So22 (vpk) yrkande 3 delvis och So24 (fp) yrkande 2 delvis.

Utskottet erinrar slutligen om att socialministern avser att återkomma till frågan om forskning på befruktade ägg i samband med sina ställningstaganden till gen-etikkommitténs betänkande (SOU 1984:88) Genetisk integritet. Utskottet förutsätter att regeringen i det sammanhanget överväger behovet av föreskrifter bl.a. för hanteringen av befruktade ägg.

**Ägg- och spermadonation**

I *motion So21 av Margitta Edgren (fp) och Ulla Tillander (c)* anför motionärerna inledningsvis att de ansluter sig till propositionens förslag att inte tillåta vare sig ägg- eller spermadonation vid befruktning utanför kroppen. Motionärerna kan emellertid inte godta de i propositionen angivna motiveringarna till detta förslag. Enligt motionärerna är skillnaderna

biologiskt och psykologiskt så stora mellan spermadonation och äggdonation i samband med befruktning utanför kroppen att det inte är korrekt att säga att dessa kan jämställas etiskt. Motionärerna hemställer att detta ges regeringen till känna.

I *motion So22 av Inga Lantz m.fl. (vpk)* hemställs (*yrkande 3 delvis*) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att ägg- och spermadonation ej får förekomma.

Propositionsförslaget innebär, som ovan framgått, att befruktning utanför kroppen med en utomstående äggivare eller spermagivare förbjuds. Som motivering till förbudet anförs i propositionen att befruktning med donerade ägg inte kan etiskt försvaras då en sådan befruktning strider mot den mänskliga livsprocessen och i så hög grad har karaktär av teknisk konstruktion att den är ägnad att skada människosynen. Det framhålls att barnets arvsanlag kommer att härröra från en annan kvinna än den kvinna som bär fram och föder barnet.

Då det gäller befruktning utanför kroppen med donerad sperma anförs i propositionen inledningsvis att ur genetisk synpunkt föreligger ingen större skillnad mellan spermadonation och äggdonation. Även denna form av befruktning utanför kroppen innebär en så stor manipulation av den mänskliga livsprocessen att den är ägnad att skada människosynen, anförs det vidare.

Utskottet konstaterar att den enda form av in-vitro-fertilisering som tillämpas i Sverige är att ett gift eller samboende pars egna ägg- och sädesceller befruktas utanför kroppen. I propositionens förslag till lag om befruktning utanför kroppen fastslås att detta skall vara enda tillåtna metod. Som framhålls i propositionen föreligger ur strikt genetisk synpunkt ingen större skillnad mellan spermadonation och äggdonation. Både ägg och sperma behövs och är lika viktiga för att en ny individ skall bli till. Tekniskt är däremot äggdonation en förhållandevis komplicerad och resurskrävande metod medan spermadonation är enkel.

En naturlig graviditet innebär att ett ägg i en kvinnas kropp förenas med en utifrån kommande spermie och bildar ett embryo. Varken makeinsemination, givarinsemination eller befruktning utanför kroppen med utomstående spermagivare innebär något avsteg från denna princip. Vid äggdonation däremot är resultatet av den konstlade befruktningen en graviditet som avviker från den naturliga genom att det inte finns något genetiskt samband mellan den gravida kvinnan och fostret. Utskottet har förståelse för att denna avvikelse från den naturliga processen av en del människor kan ses som så djupgående att äggdonation enligt deras uppfattning inte kan jämställas med spermadonation.

Enligt utskottets mening innebär såväl ägg- som spermadonation i samband med befruktning utanför kroppen en så stor manipulation av den mänskliga livsprocessen att de inte bör godtas från humanistisk och etisk synpunkt. Det finns dessutom skäl att rent allmänt ha en restriktiv inställning i frågor av denna art. Utskottet tillstyrker således propositionens förslag att befruktning utanför kroppen i kombination med ägg- eller spermadonation inte skall tillåtas. Även i framtiden bör självfallet gälla att varken ägg- eller spermadonation godtas vid befruktning utanför kroppen. Yrkandet i motion

So22 (vpk) är således tillgodosett i denna del och avstyrks därför.

Utskottet har ovan utvecklat skälen för sitt ställningstagande till här aktuell del av propositionsförslaget. Någon anledning till ytterligare riksdagsuttalande i frågan föreligger enligt utskottets mening inte. Motion So21 (fp och c) avstyrks därför.

**Surrogatmoderskap**

S.k. surrogatmoderskap innebär att en kvinna på beställning av ett par föder ett barn och överlämnar det, eventuellt mot ett större vederlag, till paret. Vanligen kommer ägg och/eller spermier från paret. Surrogatmoderskap har – såvitt känt – inte kommit till användning i Sverige, men det förekommer utomlands.

I *motion So22 (vpk)* yrkas att surrogatmoderskap inte skall få förekomma *(yrkande 3 delvis)*.

I propositionen konstateras (s. 14) att i den form där det är fråga om att surrogatmodern bär fram en annan kvinnas biologiska barn skulle surrogatmoderskap omöjliggöras genom ett förbud mot äggdonation. Socialministern föreslår att denna form av befruktning utanför kroppen inte skall vara tillåten.

Utskottet har ovan tillstyrkt propositionens förslag att befruktning utanför kroppen med donerade ägg skall vara förbjuden. Därigenom förbjuds även den form av surrogatmoderskap som innebär att en kvinna bär fram en annan kvinnas biologiska barn. Motion So22 (vpk) är således tillgodosedd i här aktuell del och avstyrks.

Vad gäller andra typer av surrogatmoderskap erinras i propositionen om att dåvarande inseminationsutredningen påpekat att möjligheten för ofruktsamma att skaffa barn genom surrogatmoderskap i Sverige är omgärdad av en rad hinder. I de fall surrogatmodern får vederlag för sin medverkan hindras fullföljandet av en adoption av bestämmelsen att adoptionsansökningen inte får bifallas om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning (4 kap. 6 § 2 stycket föräldrabalken). Även i övrigt strider surrogatmoderskap enligt utredningen mot gällande rättsgrundsatser i Sverige. Sålunda är det en väsentlig förutsättning för att förfarandet skall kunna genomföras att någon annan än den gravida kvinnan själv skall ha bestämmanderätt över barnet redan på fosterstadiet. Vidare torde förfarandet förutsätta att det juridiska avtalet mellan det beställande paret och surrogatmodern skall ta över de gängse bestämmelserna om adoption.

Enligt utskottets mening saknas anledning till riksdagsinitiativ såvitt nu är i fråga. Motion So22 (vpk) avstyrks således även i dessa delar.

**Transplantation av äggstockar**

I *motion So22 (vpk)* hemställs (*yrkande 3 delvis*) att transplantation av äggstockar ej skall få förekomma.

I propositionen (s. 13) anförs att frågan om transplantation av äggstockar bör tas upp av transplantationsutredningen. I frågan anförs (s. 12–13) att en fråga med nära anknytning till frågan om äggdonation är *transplantation av äggstockar*. Sådana transplantationer i barnalstringssyfte förekommer inte i

dag och anses kunna bli aktuella först långt in i framtiden. En transplantation av äggstockar skulle kunna ha åtminstone två syften. Det ena skulle vara att ge en kvinna som saknar äggstockar eller har något fel på dessa möjligheter att bli gravid. Det andra skulle vara att ge en kvinna nya äggstockar för att möjliggöra produktion av hormoner som hon saknar och som kan ha betydelse för hennes hälsa.

Utskottet delar uppfattningen att frågan om transplantation av äggstockar bör behandlas av transplantationsutredningen. Som anförs i propositionen förekommer sådana transplantationer inte i dag och anses kunna bli aktuella först långt in i framtiden. Mot bakgrund härav anser utskottet inte att det, i avvaktan på resultatet av transplantationsutredningens arbete, finns anledning till något sådant ställningstagande som begärs i motion So22 (vpk). Motionen avstyrks i berörd del.

## Forskning om barnlöshetens orsaker

I *motion So22 av Inga Lantz m.fl. (vpk)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om anvisande av medel för att främja forskning om barnlöshetens orsaker *(yrkande 4)*. Motionärerna anför att ett skäl till att kunskapen om orsakerna till barnlöshet är så ringa är att forskning på detta område förekommit i mycket liten omfattning. Forskningsinsatserna har inriktats på befruktning utanför kvinnans kropp. Forskning och lagstiftning tycks enligt motionärernas uppfattning än en gång medverka till att dölja ett strukturellt problem – miljöförstöringen som hot också mot vår fortplantningsförmåga – genom att anvisa individuella lösningar, här i form av konstgjorda befruktningsalternativ. Motionärerna framhåller att forskning om orsakerna till barnlöshet är synnerligen angelägen och måste få rejält med resurser.

I propositionen anförs (s. 5) att det är en utomordentligt viktig uppgift för forskningen att belysa utvecklingen av den ofrivilliga ofruktsamheten, analysera vilka orsakerna är och föreslå åtgärder för att förebygga ofruktsamhet.

Utskottet har vid tidigare tillfällen behandlat frågor om mer forskning i frågan om ofrivillig barnlöshet. I betänkandet SoU 1985/86:18 (s. 20) erinrade utskottet med anledning av en motion (s) om att medicinska forskningsrådet (MFR) stöder flera projekt där såväl manlig som kvinnlig infertilitet studeras samt att delegationen för social forskning (DSF) stött ett projekt angående psykologiska aspekter på infertilitet. Utskottet framhöll ånyo sitt tidigare uttalande (se SoU 1984/85:2 y s. 9) att det behövs mer forskning i frågan om orsakerna till ofrivillig barnlöshet. Slutligen anförde utskottet att det som tidigare framhållits bör ankomma på ansvariga myndigheter att bedöma vilka forskningsprojekt som bör beviljas medel.

Som anförs både i motionen och i propositionen är forskning om barnlöshetens orsaker synnerligen angelägen. Även utskottet har tidigare framhållit att mer forskning på detta område behövs och förutsätter att detta beaktas av de anslagsbeviljande myndigheterna. Enligt utskottets mening finns inte anledning för riksdagen att ta något initiativ i frågan. Utskottet avstyrker därför motion So22 (vpk) yrkande 4.

I *motion So423 av Alf Svensson (c)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till ramlag till skydd för individens personliga värdighet avseende skydd för det mänskliga livet från konceptionen, rätten till omanipulerad arvsmassa, avvisande av en kvalitetsinriktad, utsorterande fosterdiagnostik, starkt begränsad rätt till in-vitro-fertilisation, avvisande av frysning, experiment och genterapi på befruktade mänskliga ägg samt rättsligt stöd för sjukvårdspersonal och forskare i synen på livets helgd.

I *motion So24 av Ingrid Rönne-Björkqvist (fp)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär ett förslag som ger möjlighet att anlägga en helhetssyn på de etiska frågeställningarna kring livets början (*yrkande 1*). Motionären anför att en analys av faror och eventuella fördelar med den aktuella tekniken måste utgöra själva grunden för riksdagens ställningstagande till befruktning utanför kroppen samt erinrar om att riksdagen enhälligt har ställt sig bakom socialutskottets uppfattning i SoU 1986/87:7 där det framförs att regeringens förslag till riksdagen bör läggas fram "så samlat som möjligt, så att riksdagen ges tillfälle att anlägga en helhetssyn på de etiska frågeställningar, som den medicinska utvecklingen kring det mänskliga livets början aktualiserar". Skrämmande exempel från andra länder visar enligt motionären att det är mycket svårt att logiskt motivera och bevara fasta men godtyckliga gränser och överenskomna villkor för den biologiska reproduktionshanteringen.

I *motion So470 av Ulla Tillander m.fl. (c)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den etiska grundsyn som bör vara utgångspunkt för politiska beslut till följd av den medicinska utvecklingen. Enligt motionärerna är det viktigt att alla ställningstaganden med etiska följder grundas på samma människosyn. Det finns enligt motionärerna betydande risker med att fatta beslut i en frågeställning i taget utan att ställa besluten på en och samma etiska grund. Motionärerna anför vidare att vårt samhälle vilar på en kristen och humanistisk människosyn. Det innebär att man i varje beslut måste sträva efter att slå vakt om varje individs integritet, grundtrygghet och rätt. Enligt motionärernas mening är det angeläget att inför kommande beslut med etiska implikationer formulera en etisk plattform vad gäller synen på människa och människovärde, vilken kan nå allmän anslutning.

Frågor om de etiska frågeställningar som rör den medicinska utvecklingen kring det mänskliga livets början har behandlats av utskottet tidigare, senast i betänkandena SoU 1987/88:4 och SoU 1986/87:7. I det sistnämnda betänkandet gavs en redogörelse för bl.a. de grundläggande fri- och rättigheterna enligt 2 kap. regeringsformen, bestämmelserna i 1974 års abortlag, vissa internationella regler och deklarationer, utredningar av intresse i detta sammanhang samt tidigare riksdagsbehandling. I betänkandet SoU 1987/88:4 erinrade utskottet om att det i betänkandet SoU 1986/87:7 uttalat att det vore önskvärt att regeringens förslag i de aktuella frågorna lades fram för riksdagen under år 1987 och så samlat som möjligt, så att riksdagen gavs tillfälle att anlägga en helhetssyn på de etiska frågeställningar, som den medicinska utvecklingen kring det mänskliga livets början aktualiserar. Utskottet konstaterade därefter att något sådant förslag inte var att vänta

från regeringen vare sig under hösten 1987 eller våren 1988. Utskottet anförde därefter:

Som utskottet uttalade i sitt betänkande SoU 1986/87:7 går utvecklingen på den medicinska teknologins och forskningens områden mycket snabbt. Frågorna är komplexa och går delvis i varandra på ett sådant sätt att ett övergripande principiellt resonemang måste föras för att ställning skall kunna tas i olika delfrågor. Utskottet är medvetet om att den snabba utvecklingen gör att varje ställningstagande kan komma att behöva omprövas mot bakgrund av nya vetenskapliga rön. Det faktum att ny kunskap hela tiden tillkommer är emellertid inget skäl för att avvakta med den övergripande politiska diskussionen. Utskottet ser det alltså som angeläget att riksdagen inom kort får en samlad redovisning av det aktuella läget inom forskningen och de etiska problem vartill ställning måste tas. Att arbetet inom regeringskansliet inte bedrivs med denna inriktning är allvarligt. Risken är uppenbar att politikerna kan försättas i en situation då nya medicinska tekniker tas i bruk och blir etablerade utan att riksdagen har givits möjlighet att lägga fast de vägledande principerna.

Utskottet förutsätter därför att regeringen skyndsamt fullföljer det arbete på de behandlade områdena som inletts av gen-etikkommittén och dåvarande inseminationsutredningen och som fortsatts av bl.a. det medicinsk-etiska rådet. I avvaktan därpå kan utskottet inte heller nu förorda att riksdagen binder sig för någon viss uppfattning i de aktuella frågorna [såsom yrkas i motion So453 (c)].

Som utskottet anförde i betänkandet SoU 1987/88:4 gör den snabba utvecklingen på den medicinska teknologins och forskningens område att man måste vara beredd på att dagens ställningstaganden kan komma att behöva omprövas längre fram mot bakgrund av nya vetenskapliga rön. Detta får dock inte leda till handlingsförlamning eller till att välmotiverade beslut uppskjuts alltför länge i avvaktan på ytterligare material. Utskottet har således vid behandlingen av den nu aktuella propositionen ansett det vara nödvändigt och möjligt att ta ställning till regeringens förslag om in-vitro-fertilisering, trots att någon samlad redovisning av de etiska frågor som den medicinska utvecklingen kring det mänskliga livets början aktualiserar ännu inte kunnat lämnas till riksdagen.

Inom regeringskansliet har arbetet med regeringens förslag med anledning av gen-etikkommitténs betänkande nu påbörjats. Utredningen om det ofödda barnet arbetar ännu med frågor rörande bl.a. fosterdiagnostiken.

Utskottet vill i konsekvens med tidigare ställningstagande inte heller nu förorda att riksdagen binder sig för någon viss uppfattning i här aktuella frågor, bortsett från dem som behandlats i anslutning till förslagen i den nu aktuella propositionen. Motion So423 (c) avstyrks sålunda.

Utskottet vill på nytt framhålla det angelägna i att regeringen snarast fullföljer det arbete som inletts av gen-etikkommittén och som fortsatts av bl.a. det medicinsk-etiska rådet samt att regeringens arbete bedrivs med inriktningen att ge riksdagen underlag för en övergripande principiell diskussion kring de etiska frågeställningar som rör livets början. Som framgår av det ovan anförda har emellertid riksdagen vid två tillfällen uttalat sig för att få en samlad redovisning av det aktuella läget inom forskningen och möjlighet att ta ställning i ett helhetsperspektiv. Regeringen bör intensifiera

sitt arbete i syfte att ge riksdagen underlag till sådant ställningstagande. Detta bör med anledning av motion So24 (fp) yrkande 1 och motion So470 (c) ges regeringen till känna.

## Fosterdiagnostik

I *motion So435 av Ulla Tillander och Rosa Östh (c)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fosterdiagnostik m.m. Motionärerna anför att svar på frågor om det ofödda barnets ställning har karaktären av kompromisser och är resultatet av en ofta känslig vägning av moraliskt motverkande ståndpunkter. Slutsatsen är att det är rätt och sunt att frågor som gäller abort, fosterdiagnostik etc. behandlas i medvetande om att det gäller en samvetskonflikt. Motionärerna påpekar att kunskapen om fosterdiagnostik och genteknik inte i sig är ond. Det som kan vara ont är dels användningen av kunskapen, dels tillämpningen. Motionärerna framhåller särskilt riskerna med framtida möjligheter att manipulera med arvsanlag och med ett eventuellt tillskapande av en lista som anger vilka sjukdomstillstånd som skall få efterforskas med fosterdiagnostik genom DNA- eller RNA-analys. Även om det rör sig om mycket allvarliga sjukdomstillstånd är det ändå en sanktionerad hållning av negativ art mot svaga grupper, anför motionärerna.

Frågor som rör skyddet för den mänskliga individen i förhållande till den vetenskapliga utvecklingen på områden som genteknik och fosterdiagnostik har behandlats vid ett flertal tillfällen av utskottet. En motion (c) som i huvudsak överensstämmer med nu aktuell motion behandlades av utskottet senast i betänkandet SoU 1987/88:4 om genteknik m.m. Utskottet erinrade om att utredningen om det ofödda barnet (Ju 1981:04) sedan början av hösten 1987 arbetar med frågor om fosterdiagnostik. Riksdagen borde därför enligt utskottets mening inte binda sig för något ställningstagande. Motionen avstyrktes.

Utredningen om det ofödda barnet arbetar ännu med bl.a. denna fråga. I avvaktan på att utredningen redovisat sitt uppdrag vill utskottet inte nu binda sig för något ytterligare ställningstagande i frågan. Utskottet avstyrker således motion So435 (c).

## Hantering av aborterade foster

I *motion So459 av Ingrid Ronne-Björkqvist och Bengt A Klang (fp)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om forskning och medicinsk användning av aborterade foster. I motionen anförs att man vid försök med hjärnceller från aborterade foster använder sig av celler som producerar dopamin, dvs. biologiskt aktiva och därmed levande hjärnceller. I det enda fall abortmetod behandlats av forskningsetiska kommittén har man uttryckligen godkänt att fostret får tas ut i helt skick och inte sönderdelat. Här finns en uppenbar risk att man glider över en gräns som många av oss upplever djupt oetisk, dvs. börjar använda sig av levande foster för forskning och medicinsk behandling. Därför behövs enligt motionärerna en klar definition på vad som menas med döda foster. Motionärerna utgår ifrån att samma definition skall gälla som för redan födda

individer. Motionärerna framhåller vidare att det också är viktigt att analysera vilken omfattning den här verksamheten kan få i framtiden. Åldersförändringar i hjärnan är ju ett vanligt tillstånd. Finns det risk att det kan bli brist på aborterade foster? Vilka vägar kan i så fall bli aktuella för att tillgodose efterfrågan? Tekniskt kan man t.ex. i dag tillverka foster genom befruktning utanför kvinnans kropp. Behov av foster kan också få en hämmande inverkan på vår strävan att minska antalet aborter. Motionärerna anför slutligen att transplantationsutredningen har fått i uppgift att också utreda frågan om forskning på aborterade foster. Enligt motionärernas mening bör frågan om forskning med och medicinsk användning av aborterade foster behandlas med förtur av utredningen.

Enligt det etiksystem som utvecklats för medicinsk forskning efter andra världskriget skall i princip all svensk medicinsk forskning som innefattar försök på människa etikgranskas av någon av de forskningsetiska kommittéerna i landet. Utgångspunkten för granskningen är dels Sveriges läkarförbunds läkarregler (senast antagna 1968), dels Helsingforsdeklarationen (senast reviderad 1983) och Hawaiideklarationen (1977). Reglerna är rekommendationer, men för att forskningsanslag skall kunna erhållas från medicinska forskningsrådet och vissa andra forskningsfinansiärer fordras att projektet granskats och godkänts av en etikkommitté. Även för forskning vid landstingets vårdinrättningar fordras godkänd etikgranskning.

Enligt vad utskottet inhämtat anses all forskning där celler från aborterade foster kommer till användning skola etikgranskas, eftersom forskningen innefattar försök på människa.

Svenska läkaresällskapets delegation för medicinsk etik har antagit riktlinjer för användning av vävnad från foster. Dessa riktlinjer kommer inom kort att revideras. Vävnad får enligt såväl de gällande som de föreslagna riktlinjerna tas endast från döda foster. I de föreslagna riktlinjerna sägs vidare att eftersom död inte förutsätter celldöd i varje enskilt organ är det möjligt att en kort tid efter döden tillvarata enskilda celler, vävnader eller organ för transplantation.

Det medicinsk-etiska rådet behandlar för närvarande bl.a. frågan om transplantation av vävnad från aborterade foster och säger i en promemoria den 25 mars 1988 sammanfattningsvis:

Etiska rådet konstaterar att de nu aktuella forskningsprojekten har granskats och godkänts av lokala forskningsetiska kommittéer. Till grund för etiska kommittéernas bedömning ligger bl.a. Läkaresällskapets "Provisoriska riktlinjer för användning av vävnad från foster i transplantationsverksamhet".

På en punkt gör etiska rådet en annan bedömning än Läkaresällskapet i dess provisoriska riktlinjer: Det räcker inte med att kvinnan informerats och inte motsatt sig ingreppet. Enligt rådets mening bör i stället explicit samtycke inhämtas från kvinnan.

Medicinsk-etiska rådet konstaterar också att det nu aktuella forskningsprojektet utgör en liten del av ett större komplex. Rådet avser att noga följa utvecklingen på området och kommer att ha fortsatta diskussioner där frågan ses i ett vidare perspektiv.

Utskottet berörde de etiska frågor som uppkommer när det gäller transplantationskirurgins behov av vävnad från aborterade foster i sitt betänkande SoU 1986/87:5 och yttrade följande:

Transplantationsverksamhetens utveckling har bl.a. lett till att det i landet finns långt framskridna planer på användande av fostervävnad vid behandling av t.ex. Parkinsons sjukdom och diabetes. Forskning på området pågår. Inte heller dessa frågor kan överlämnas helt åt praxis. Inom regeringskansliet pågår emellertid redan arbete med olika frågor som gäller bl.a. transplantationer samt hanteringen av avlidna kroppar. Utskottet, som anser det lämpligt att frågor rörande hanteringen av aborterade foster övervägs i det sammanhanget, anser det därför inte påkallat med något riksdagens initiativ i denna del.

Regeringen tillsatte genom beslut den 26 mars 1987 *transplantationsutredningen (S 1987:02)*. Enligt direktiven (dir. 1987:17) skall utredaren bl.a. överväga och lämna förslag till vilka krav på samtycke som bör ställas för att få ta organ för transplantation. Bland de alternativ som övervägs bör enligt direktiven ingå krav på aktivt samtycke från givaren. Utredaren bör även överväga vilka insatser som behövs från samhällets sida för att fånga upp och på bästa sätt bereda sådana frågor kring transplantationer som kan ha etiska konsekvenser. I direktiven anförs vidare om de medicinsk-etiska frågeställningarna:

I samband med transplantationer uppkommer etiska frågeställningar både när åtgärden har karaktären av forskning och när den är etablerad vård och behandling. Om det i en framtid blir möjligt att utföra transplantationer som kan ha genetiska konsekvenser är dessa naturligtvis av särskilt intresse i detta sammanhang. Flera instanser har från olika utgångspunkter till uppgift att bedöma etiska aspekter i samband med bl.a. transplantationer.

I princip skall all medicinsk forskning som innefattar försök på människa granskas från etiska utgångspunkter av någon av de regionala forskningsetiska kommittéer som finns knutna till de medicinska fakulteterna. Detta är ett krav för att få anslag från medicinska forskningsrådet (MFR). Landstingsförbundet utgav år 1981 en rekommendation till sjukvårdshuvudmännen i frågan. Den innebär i korthet att alla projekt som innefattar försök på människa måste vara granskade och godkända av forskningsetisk kommitté innan de får utföras.

I direktiven anförs vidare, med hänvisning till utskottets ovan nämnda betänkande, att det för behandling av bl.a. Parkinsons sjukdom och diabetes i dag bedrivs forskning med aborterade foster och att utredaren bör överväga frågor rörande hanteringen av aborterade foster.

Utredningen behandlar frågan om samtycke med förtur och kommer att behandla den frågan i sitt första betänkande som beräknas komma hösten 1989.

Utskottet behandlade vidare frågan om omhändertagande av dödfött foster i sitt yttrande SoU 1986/87:4 y till konstitutionsutskottet och yttrade då bl.a.:

Enligt utskottets mening bör all hantering inom sjukvården av döda kroppar grundas på respekt för den döde och hänsyn till de efterlevande. Detta bör principiellt gälla även hanteringen av foster och dödfödda barn. Rutiner bör

således finnas för att omhänderta dessa på ett värdigt och respektfullt sätt. Utskottet är emellertid inte berett att nu förorda någon bestämd lösning på frågan om formerna och ansvaret för omhändertagandet. Utskottet kan inte heller på nu tillgängligt material ta ställning till om olika regler bör gälla med hänsyn till när under graviditeten fostrets död inträffat.

I sitt betänkande KU 1986/87:20 anförde konstitutionsutskottet:

Utskottet delar den uppfattning som kommit till uttryck i motionen och i socialutskottets yttrande, nämligen att nuvarande ordningen – enligt vilken dödfödda foster omhändertas inom sjukvården på samma sätt som s.k. riskavfall – från etiska utgångspunkter är otillfredsställande. Utskottet anser att åtgärder bör vidtas för att få en ändring till stånd så att dödfödda foster blir slutligt omhändertagna på ett värdigt och respektfullt sätt. Utskottet är emellertid inte berett att nu ta slutlig ställning till vilken ordning som bör tillämpas i dessa fall. Enligt utskottets mening bör det uppdras åt regeringen att göra en översyn av den aktuella frågan i syfte att nå en etiskt acceptabel lösning.

Riksdagen beslutade att i enlighet med konstitutionsutskottets förslag hos regeringen begära en översyn av rutinerna för omhändertagande av dödfött foster.

Enligt vad utskottet inhämtat avser regeringen att överlämna konstitutionsutskottets, av riksdagen godkända, betänkande till transplantationsutredningen.

Beträffande den aktuella forskningen om en metod att bota Parkinsons sjukdom har utskottet inhämtat att man använder sig av hjärnceller från högst 11 veckor gamla foster. Vid forskning på foster eller där fosterceller kommer till användning krävs samtycke från modern. Hittills har räckt att modern informeras om planerad forskning, dess mål och i viss utsträckning metod, och inte motsätter sig forskningen. Enligt de nya riktlinjer som läkaresällskapet föreslår för användning av vävnad från döda foster, kommer att krävas att modern informeras om forskningen och sedan efter rimligt rådrum ger sitt samtycke till denna, i enlighet med vad det medicinsk-etiska rådet förordat.

Utskottet gör följande bedömning.

Frågor om forskning på eller användning av aborterade foster och om det slutliga omhändertagandet av dödfödda foster medför utomordentligt svåra etiska ställningstaganden. Utskottet har i olika sammanhang förordat att frågor om transplantation av fostervävnad och om det slutliga omhändertagandet av dödfödda foster, liksom frågor i anslutning till abortverksamheten som sådan (se bl.a. utskottets betänkanden SoU 1984/85:11, SoU 1986/87:5 och SoU 1987/88:2), skall belysas närmare.

Som utskottet redovisat ovan skall emellertid frågor om hanteringen av aborterade foster övervägas av transplantationsutredningen. I direktiven hänvisas uttryckligen till utskottets uttalande att det i dag för behandling av bl.a. Parkinsons sjukdom och diabetes bedrivs forskning med aborterade foster. Det är således mot den bakgrunden som utredarens uppdrag i den delen har givits. Enligt utskottets mening är något riksdagsinitiativ i sammanhanget därför obehövligt. Utskottet vill dock betona att frågorna om

forskning på och medicinsk användning av aborterade foster bör bli föremål för överväganden i en vidare ram utan begränsning till transplantationsverksamheten.

En av transplantationsutredningens viktigaste uppgifter är vidare att överväga och lämna förslag till vilka krav på samtycke som bör ställas för att få ta organ för transplantation. Utskottet förutsätter att utredaren även överväger frågan om formerna för moderns samtycke när fråga är om att använda ett aborterat foster eller celler från ett sådant för forskningsändamål.

Utredningen skall, som ovan framgått, även överväga frågan om den slutliga hanteringen av dödfödda foster, vilket utskottet också ser som en angelägen fråga.

Enligt utskottets mening är önskemålen i motion So459 (fp) således i allt väsentligt tillgodosedda. Motionen avstyrks därför.

## Vissa frågor om de forskningsetiska kommittéerna m.m.

I *motion So452 av Ingrid Ronne-Björkqvist och Carl-Johan Wilson (fp)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om ökad offentlighet kring de forskningsetiska kommittéernas ställningstaganden. Motionärerna anför att i regeringens beslut att inrätta det medicinsk-etiska rådet bl.a. angavs att rådet skulle fungera som ett organ för informations- och åsiksutbyte och att det borde ha rollen som förmedlande instans mellan vetenskapen, folkopinionen och politiker. Det är enligt motionärerna uppenbart att rådet hittills inte uppnått det syfte som avsågs i den ursprungliga motionen och socialutskottets betänkande. Åtgärder bör därför vidtas i syfte att uppnå erforderlig öppenhet kring de forskningsetiska kommittéernas verksamhet.

En motion (fp) med samma syfte – att uppnå en större öppenhet kring de etiska kommittéernas ställningstaganden – behandlades av utskottet i betänkandet SoU 1985/86:18 s. 24–25.

Regionala forsknings-etiska kommittéer finns vid varje medicinsk fakultet. Kommittéerna utses av resp. högskolestyrelse/konsistorium och består av 8 à 12 forskare samt två lekmän, utsedda av sjukvårdshuvudmannen. I det ovannämnda betänkandet klarlades bl.a. att de forskningsetiska kommittéerna är myndigheter i tryckfrihetsförordningens och sekretesslagens mening och att varje svensk medborgare således har rätt att ta del av kommitténs allmänna handlingar i den mån uppgifterna inte omfattas av sekretess enligt sekretesslagen. Många av de uppgifter som en etisk kommitté behöver för sin bedömning omfattas dock av sekretess enligt 8 kap. 9 § sekretesslagen. Utskottet erinrade vidare om att regeringen den 14 mars 1985 efter initiativ av socialutskottet i betänkandet SoU 1984/85:4 inrättade det medicinsk-etiska rådet. I regeringens beslut angavs som en av rådets uppgifter att det skulle fungera som ett organ för informations- och åsiktsutbyte och att det borde ha rollen av förmedlande instans mellan vetenskapen, folkopinionen och den politiska processen. Enligt vad utskottet hade erfarit skulle det medicinsk-etiska rådet under våren 1986 komma att sammankalla företrädare för bl.a. de forskningsetiska kommittéerna för diskussion. Utskottet

förutsatte att rådet, i den mån diskussionerna aktualiserade nya etiska frågeställningar, i enlighet med sitt uppdrag skulle sprida kunskap härom till politiker, andra beslutsfattare och till folkopinionen. Avslutningsvis anförde utskottet att även frågor om hur kommittéernas beslut kan nå allmänhetens kännedom enligt utskottets mening är värda att diskuteras i rådet. Utskottet fann mot bakgrund av det anförda att motionen inte påkallade någon åtgärd av riksdagen.

Regeringen beslutade den 18 februari 1988 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda vissa forskningsetiska frågor. Utredaren bör enligt direktiven (dir. 1988:2) bl.a. lämna en redovisning för hur framför allt de medicinska granskningskommittéerna fungerar samt göra en bedömning av om det behövs en formell reglering av de organisatoriska formerna för etisk bedömning av forskningsprojekt.

Vid en hearing i socialutskottet med det medicinsk- etiska rådet den 14 april 1988 gav rådets ordförande en kort sammanfattning av rådets arbete under den tid rådet verkat samt redovisade vilka frågor rådet i den närmaste framtiden avsåg att ägna särskild uppmärksamhet. Vidare framhölls behovet av en nära kontakt med de etiska kommittéerna. Från rådets sida avser man att regelbundet besöka samtliga kommittéer och därigenom fördjupa kontakterna med forskarna så att rådet på ett tidigare stadium än vad som nu är möjligt kan ge sina synpunkter på planerad forskning. Beträffande den utåtriktade verksamheten anförde rådets representanter att rådet haft vissa svårigheter att nå ut i massmedia med rådets diskussioner och ställningstaganden. Rådet har därför bl.a. genom seminarier med inbjudna journalister försökt sprida kunskap om de frågor rådet diskuterar till den större allmänheten, och denna verksamhet skall ytterligare intensifieras.

En av det medicinsk-etiska rådets huvuduppgifter är att vara ett forum för kontinuerligt informations- och åsiktsutbyte när det gäller sådan forskning och behandling som är känslig för den mänskliga integriteten eller kan påverka respekten för människovärdet. Rådet skall vara en förmedlande instans mellan vetenskap, folkopinion och politiskt ansvariga. Rådets arbete skall ske under öppna former och stimulera till debatt. Utskottet är medvetet om att det medicinsk-etiska rådet haft vissa svårigheter att nå ut till folkopinionen och att stimulera till en öppen debatt. Dessa svårigheter har enligt vad som framkommit uppmärksammats även i rådet och insatser har gjorts för att öka den utåtriktade verksamheten. Ytterligare sådana insatser kommer att göras. Enligt utskottets mening torde det medicinsk-etiska rådets roll att svara för ett utåtriktat informationsutbyte mellan forskare och politiker/samhällsopinion därigenom komma att förstärkas. Av det anförda framgår att motion So452 (fp) redan är tillgodosedd. Den påkallar därmed ingen riksdagens åtgärd och avstyrks således.

I *motion So415 av Inga Lantz m.fl. (vpk)* hemställs att riksdagen begär att regeringen tillsätter en kommitté för att följa och återföra kunskaper om den nya biotekniken i enlighet med vad som anförs i motionen. Motionärerna anför att mot bakgrund av den nya biologins utveckling det är av största betydelse att diskutera både de möjligheter och de hot som är förenade med den nya gentekniken. Kunskaperna ger valmöjligheter som är förenade med

stort ansvar, och fortsatt forskning måste förenas med en intensifierad etisk debatt. Det är enligt motionärerna fråga om att ta ställning till vilken kunskap vi vill ha och varför. För att kunna följa debatten och utvecklingen inom den nya biotekniken bör, enligt motionärerna, en kommitté tillsättas, som också fortlöpande bör återföra information och kunskap till riksdagens ledamöter och andra politiska organ.

År 1980 inrättades delegationen för hybrid-DNA-frågor vid arbetarskyddsstyrelsen. Delegationen fick till uppgift att bl.a. informera allmänheten om utvecklingen inom hybrid-DNA-området, att ge råd i skydds- och säkerhetsfrågor samt att anmäla till regeringen om någon användning av tekniken kan ifrågasättas från etiska eller humanitära synpunkter. Från den 1 juli 1987 har delegationens arbetsområde utvidgats till att avse även näraliggande tekniker som övriga gentekniker och bioteknik.

Det medicinsk-etiska rådet har som ovan nämnts bland sina uppgifter att vara ett forum för informationsutbyte när det gäller forskning och behandling som är känslig för den mänskliga integriteten eller kan påverka respekten för människovärdet samt vara ett rådgivande organ i medicinsk-etiska frågor.

Utskottet konstaterar att delegationen för hybrid-DNA-frågor och det medicinsk-etiska rådet har uppgifter som i huvudsak täcker vad som efterlyses i motion So415 (vpk). Det finns ingen anledning att nu tillskapa ytterligare organ på detta område. Utskottet avstyrker motionen.

## Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So22 yrkandena 1 och 2 och motion 1987/88:So24 yrkande 2 delvis,

2. beträffande *äktenskap som förutsättning för befruktning utanför kroppen*
att riksdagen med avslag på motion 1987/88:So23 yrkandena 1, 2, 3 delvis och 4 delvis godkänner vad utskottet anfört,

3. beträffande *återföring av alla befruktade ägg vid samma tillfälle*
att riksdagen med avslag på motion 1987/88:So23 yrkandena 3 delvis och 4 delvis godkänner vad utskottet anfört,

4. beträffande *frysning av befruktade ägg m.m.*
att riksdagen avslår motion 1987/88:24 yrkande 2 delvis,

5. beträffande *forskning på befruktade ägg m.m.*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So22 yrkande 3 delvis och motion So24 yrkande 2 delvis,

6. beträffande *förbud mot ägg- och spermadonation*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So22 yrkande 3 delvis,

7. beträffande *etiska skillnader mellan ägg- och spermadonation*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So21,

8. beträffande *s.k. surrogatmoderskap*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So22 yrkande 3 delvis,

9. beträffande *transplantation av äggstockar*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So22 yrkande 3 delvis,

10. beträffande *lag om ändring i föräldrabalken*
att riksdagen antar i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i föräldrabalken,

11. beträffande *lag om befruktning utanför kroppen*
att riksdagen antar i propositionen framlagt förslag till lag om befruktning utanför kroppen,

12. beträffande *forskning om barnlöshetens orsaker*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So22 yrkande 4,

13. beträffande *skydd för individens personliga värdighet*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So423,

14. beträffande *de etiska frågeställningarna kring livets början*
att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So24 yrkande 1 och motion 1987/88:So470 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

15. beträffande *fosterdiagnostik*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So435,

16. beträffande *medicinsk användning av aborterade foster*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So459,

17. beträffande *offentlighet kring de forskningsetiska kommittéernas ställningstaganden*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So452,

18. beträffande *en bioteknikkommitté*
att riksdagen avslår motion 1987/88:So415.

Stockholm den 24 maj 1988

På socialutskottets vägnar

*Daniel Tarschys*

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Anita Persson (s), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Anna-Cathrine Haglund (m), Rosa Östh (c), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Erik Janson (s), Ingrid-Ronne Björkqvist (fp), Stina Gustavsson (c), Claes Rensfeldt (s) och Karin Falkmer (m).

# Reservationer

## 1. Frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen (mom. 1)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 6 börjar med "Utskottet delar" och på s. 7 slutar med "So24 (fp)" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är verksamheten med befruktning utanför kroppen inte bara synnerligen resurskrävande och tekniskt komplicerad utan

också i högsta grad kontroversiell ur etisk synpunkt. Regeringen bör därför snarast framlägga ett förslag som ger riksdagen möjlighet att anlägga en helhetssyn på de etiska frågeställningarna kring livets början. I avvaktan på ställningstagandet till detta förslag bör riksdagen enligt utskottets mening inte ta ställning till det nu framlagda förslaget om verksamheten med befruktning utanför kroppen. Det förhållandet att verksamheten bedrivits i landet i närmare tio år kan enligt utskottets mening inte få medföra att riksdagen nu ser sig förhindrad att tills vidare förbjuda denna. Regeringen bör därför återkomma till regeringen med förslag till förbud mot befruktning utanför kroppen i avvaktan på det ovan nämnda förslaget. Detta bör riksdagen med anledning av motion So24 (fp) yrkande 2 i motsvarande del ge regeringen till känna. Härigenom tillgodoses delvis även motion So22 (vpk) i aktuella delar.

*dels* att utskottet under mom. 1 bort hemställa

1. beträffande *frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen*

att riksdagen med avslag på propositionen och med anledning av motion 1987/88:So22 yrkandena 1 och 2 och motion 1987/88:So24 yrkande 2 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 2. Frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen (mom. 1)

Inga Lantz (vpk) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 6 som börjar med "Utskottet delar" och på s. 7 slutar med "So24 (fp)" bort ha följande lydelse:

Ofruktsamhet kan, som framhållits ovan, för många människor bli ett allvarligt personligt problem som kan orsaka stora påfrestningar. Utskottet vill dock framhålla att ofrivillig barnlöshet inte främst är ett medicinskt-tekniskt problem utan att det i själva verket handlar om grundläggande existensiella frågor. Enligt utskottets mening måste det sociala föräldraskapet uppvärderas och andra lösningar på problemen kring barnlöshet sökas än in-vitro-fertilisering och insemination. Befruktning utanför kroppen är en tekniskt avancerad metod som förutsätter ett konstlat förfarande med kvinnans könsceller. En utbyggd biomedicinsk teknologi bygger dessutom i mycket på manipulation med mänskliga embryon. Utskottet kan inte dela den uppfattning som framförs i propositionen att verksamheten bör godtas. Utskottet ansluter sig till motion So22 yrkande 1 och 2 vari yrkas avslag på propositionen och förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen. Utskottet avstyrker således propositionen och tillstyrker motionen (vpk). Regeringen bör sålunda snarast framlägga ett förslag om totalt förbud mot verksamheten. Härigenom tillgodoses delvis även motion So24 (fp) i aktuell del.

*dels* att utskottet under mom. 1 bort hemställa

1. beträffande *frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen*

att riksdagen med avslag på propositionen och med anledning av motion 1987/88:So22 yrkandena 1 och 2 och motion 1987/88:So24 yrkande 2 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 3. Frysning av befruktade ägg m.m. (mom. 4 och 5 samt motiveringen till mom. 3)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 9 börjar med "*Utskottet* vill" och på s. 10 slutar med "befruktade ägg" bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan förordat att verksamhet med befruktning utanför kroppen skall förbjudas i Sverige i avvaktan på att regeringen framlägger ett förslag som ger riksdagen möjlighet att anlägga en helhetssyn på de etiska frågeställningarna kring livets början. Mot bakgrund av detta ställningstagande bör under den tiden självfallet ingen verksamhet som syftar till att framställa eller bevara befruktade ägg för andra ändamål än att avla barn heller få förekomma. Detta bör riksdagen med anledning av motionerna So22 yrkande 3 delvis och So24 yrkande 2 delvis ge regeringen till känna. Utskottet saknar mot bakgrund av det anförda anledning att närmare gå in på frågor om metoder vid in-vitro-fertilisering och avstyrker således motion So23 i aktuella delar.

*dels* att utskottet under mom. 4 och 5 bort hemställa

4. beträffande *frysning av befruktade ägg m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So24 yrkande 2 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

5. beträffande *forskning på befruktade ägg m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So22 yrkande 3 delvis och motion 1987/88:So24 yrkande 2 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 4. Frysning av befruktade ägg m.m. (mom. 4 och 5 samt motiveringen till mom. 3)

Inga Lantz (vpk) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 9 börjar med "*Utskottet* vill" och på s. 10 slutar med "befruktade ägg" bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan föreslagit att verksamhet med befruktning utanför kroppen skall förbjudas i Sverige. Utskottet anser dessutom att varken forskning på eller frysning av befruktade eller obefruktade ägg skall få förekomma. Detta bör riksdagen med anledning av motionerna So22 yrkande 3 delvis och So24 yrkande 2 delvis ge regeringen till känna.

Utskottet saknar mot bakgrund av det anförda anledning att närmare gå in på frågor om metoder vid in-vitro-fertilisering och avstyrker således motion So23 i aktuella delar.

*dels* att utskottet under mom. 4 och 5 bort hemställa

4. beträffande *frysning av befruktade ägg m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So24 yrkande 2 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

5. beträffande *forskning på befruktade ägg m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So22 yrkande 3 delvis och motion 1987/88:So24 yrkande 2 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 5. Transplantation av äggstockar (mom. 9)

Inga Lantz (vpk) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 13 börjar med "Utskottet delar" och slutar med "berörd del" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening kan transplantation av äggstockar inte etiskt försvaras då ett sådant förfarande strider mot den mänskliga livsprocessen och har en sådan karaktär av teknisk konstruktion att den är ägnad att skada människosynen. Utskottet ansluter sig således till motion So22 (vpk) yrkande 3 delvis, vari yrkas att transplantation av äggstockar ej skall få förekomma. Regeringen bör snarast framlägga förslag i enlighet med vad utskottet nu anfört.

*dels* att utskottet under mom. 9 bort hemställa

9. beträffande *transplantation av äggstockar*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So22 yrkande 3 delvis som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 6. Forskning om barnlöshetens orsaker (mom. 12)

Inga Lantz (vpk) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 13 börjar med "Som anförs" och slutar med "yrkande 4" bort ha följande lydelse:

Som anförs både i motionen och i propositionen är forskning om barnlöshetens orsaker synnerligen angelägen. Ett skäl till att kunskapen om orsakerna till barnlöshet är så ringa torde vara just att forskning på detta område förekommit i alltför liten omfattning. Forskningen har också enligt utskottets mening i alltför stor omfattning inriktats på olika former av konstgjord befruktning. Enligt utskottets mening bör forskningen inriktas på frågor om *orsakerna* till barnlöshet och denna forskning bör ges särskilda resurser. Vad utskottet anfört bör riksdagen med anledning av motion So22 (vpk) yrkande 4 ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 12 bort hemställa

12. beträffande *forskning om barnlöshetens orsaker*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So22 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 7. Medicinsk användning av aborterade foster (mom. 16)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 19 börjar med "Som utskottet" och på s. 20 slutar med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att frågor om hantering i olika bemärkelser av aborterade foster bereds eller skall beredas i transplantationsutredningen men att närmare direktiv för dessa delar av utredningsuppdraget inte lämnats. Utskottet vill därför klargöra att enligt utskottets mening transplantationsutredningen, i samband med sin översyn av reglerna för samtycke vid donation av organ, även bör särskilt överväga vilken typ av samtycke som skall lämnas och hur detta skall ske, när fråga är om att använda ett aborterat foster eller celler från ett sådant för forskningsändamål. Utskottet anser vidare att utredningen, vid sitt arbete med frågor om hanteringen av aborterade foster, bör överväga frågorna om forskning på och medicinsk användning av dessa foster utan begränsning till transplantationsverksamheten. Utredningen bör även överväga frågan om den slutliga hanteringen av dödfödda foster. Frågan om forskning med och medicinsk användning av aborterade foster bör enligt utskottets mening behandlas med förtur av utredningen. Vad utskottet sålunda anfört bör riksdagen med anledning av motion So459 (fp) ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 16 bort hemställa

> 16. beträffande *medicinsk användning av aborterade foster*
> att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So459 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## 8. Medicinsk användning av aborterade foster (motiveringen till mom. 16)

*Under förutsättning av bifall till reservation 4*

Inga Lantz (vpk) anser

att det avsnitt i betänkandet som på s. 19 börjar med "Som utskottet" och på s. 20 slutar med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan tagit ställning mot att forskning på befruktade ägg skall få förekomma. Som en konsekvens av detta ställningstagande kan utskottet inte heller godta forskning på aborterade foster. Något utredningsuppdrag av den art som efterlyses i motion So459 (fp) är därför obehövligt, och motionen avstyrks.

## 9. En bioteknikkommitté (mom. 18)

Inga Lantz (vpk) anser

*dels* att det avsnitt i betänkandet som på s. 22 börjar med "Utskottet konstaterar" och slutar med "avstyrker motionen" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det mot bakgrund av den nya biologins utveckling av största betydelse att diskutera både de möjligheter och de hot som är förenade med den nya gentekniken. Det är i det sammanhanget

nödvändigt att utvecklingen på området följs och att information om denna förs ut. Enligt utskottets mening bör en särskild kommitté tillsättas för att fullgöra dessa uppgifter. Detta bör riksdagen med anledning av motion So415 (vpk) ge regeringen till känna.

*dels* att utskottet under mom. 18 bort hemställa

18. beträffande *en bioteknikkommitté*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So415 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

# Särskilda yttranden

## 1. Ägg- och spermadonation

Inga Lantz (vpk) anför:

I propositionen har föreslagits att varken ägg- eller spermadonation skall få förekomma i samband med befruktning utanför kroppen. Utskottet har anfört att såväl ägg- som spermadonation i dessa sammanhang innebär en så stor manipulation av den mänskliga livsprocessen att de inte bör godtas från humanistisk och etisk synpunkt samt tillstyrkt propositionens förslag. Utskottet har framhållit att det även i framtiden självfallet bör gälla att varken ägg- eller spermadonation godtas vid befruktning utanför kroppen. Jag vill understryka detta.

## 2. Surrogatmoderskap

Inga Lantz (vpk) anför:

Genom det av utskottet förordade förbudet mot äggdonation omöjliggörs den form av surrogatmoderskap där det är fråga om att surrogatmodern bär fram en annan kvinnas biologiska barn. Även andra typer av surrogatmoderskap är enligt propositionen omgärdade av en rad hinder. Jag förutsätter att ställningstagandet mot alla typer av surrogatmoderskap – liksom är fallet vad gäller ägg- och spermadonation – gäller även för all framtid.

# 1 Förslag till
# Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att det i 1 kap. föräldrabalken[1] skall införas en ny paragraf, 7 §, av följande lydelse.

| *Nuvarande lydelse* | *Föreslagen lydelse* |
|---|---|
| | 1 kap. |
| | 7 § |
| | *Har befruktning av moderns ägg utförts utanför hennes kropp med samtycke av hennes make eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom befruktningen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader.* |

---

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. Lagen skall dock inte gälla i fråga om befruktning utanför kroppen som har utförts före ikraftträdandet.

Har befruktning av moderns ägg utanför hennes kropp utförts före lagens ikraftträdande med samtycke av hennes make eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom befruktningen, får efter utgången av år 1989 talan inte väckas om förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket om att mannen inte är far till barnet eller enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att ett erkännande av faderskapet som mannen har lämnat saknar verkan mot honom.

[1] Balken omtryckt 1983:485.

## 2 Förslag till Lag om befruktning utanför kroppen

Härigenom föreskrivs följande.

**1 §** Denna lag tillämpas på befruktning av en kvinnas ägg utanför hennes kropp i syfte att avla barn.

**2 §** Införande i en kvinnas kropp av ett ägg som har befruktats utanför kroppen får ske endast om

1. kvinnan är gift eller sambo,
2. maken eller sambon skriftligen samtycker, och
3. ägget är kvinnans eget och har befruktats med makens eller sambons sperma.

**3 §** Befruktning utanför kroppen får inte utan socialstyrelsens tillstånd utföras annat än vid allmänna sjukhus.

**4 §** Den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning bryter mot 2 eller 3 § döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

---

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

# Innehållsförteckning


Sammanfattning ... 1
Propositionen ... 1
Motionerna ... 2
Motioner väckta med anledning av propositionen ... 2
Motioner väckta under allmänna motionstiden 1988 ... 2
Utskottet ... 3
Bakgrund ... 3
Propositionsförslaget i huvuddrag ... 4
Fråga om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen ... 5
Lagstiftningens närmare innehåll ... 7
Äktenskap som förutsättning för in-vitro-fertilisering ... 7
Hantering av befruktade ägg ... 8
Ägg- och spermadonation ... 10
Surrogatmoderskap ... 12
Transplantation av äggstockar ... 12
Forskning om barnlöshetens orsaker ... 13
Allmänna medicinsk-etiska frågor ... 14
Fosterdiagnostik ... 16
Hantering av aborterade foster ... 16
Vissa frågor om de forskningsetiska kommittéerna m.m. ... 20
Hemställan ... 22
Reservationer ... 23
1. Frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen (mom. 1) av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) ... 23
2. Frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen (mom. 1) av Inga Lantz vpk ... 24
3. Frysning av befruktade ägg m.m. (mom. 4 och 5 samt motiveringen till mom. 3) av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) ... 25
4. Frysning av befruktade ägg m.m. (mom. 4 och 5 samt motiveringen till mom. 3) av Inga Lantz (vpk) ... 25
5. Transplantation av äggstockar (mom. 9) av Inga Lantz (vpk) ... 26
6. Forskning om barnlöshetens orsaker (mom. 12) av Inga Lantz (vpk) 26
7. Medicinsk användning av aborterade foster (mom. 16) av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) ... 27
8. Medicinsk användning av aborterade foster (motiveringen till mom. 16) av Inga Lantz (vpk) ... 27
9. En bioteknikkommitté (mom. 18) av Inga Lantz (vpk) ... 27
Särskilda yttranden ... 28
1. Ägg- och spermadonation (av Inga Lantz vpk) ... 28
2. Surrogatmoderskap (av Inga Lantz vpk) ... 28
Bilaga: I proposition 1987/88:160 framlagda lagförslag ... 29

*gotab* Stockholm 1988 15490